

ministerium' oktatásügyet illető alapelveiben ki van mondva, hogy az egyház alsóbb és felsőbb iskolákat szabadon állíthat. És ezen engedélyben, ha írott malaszt nem marad, fekszik a' nagy nyereség, melyben az oktatásügy' jobbraváltozásának reményzalogát üdvözlem. Hogy pedig írott malaszt nem marad, erősen hiszem, mert ép oly időben adatott, midőn az egymást érő csapások az emberi elméket a' vallás' boldogító eszméjéhez visszavezetni kezdik, 's megértik azt, mit az egyház századok óta siker nélkül hangoztatott, 's a' birodalmi cultus-ministerium alapelveiben ekkép fejez ki: „az összes tanítók arra ügyeljenek, hogy az igazi vallásosság' gyökereit izmosítsák, és erősítsék. Az erkölcsi nevelés' főeszköze magában az oktatásban rejlik^{*}”; és ép akkor adatott az engedély, midőn a' magyar egyház' főkormányán oly férfi ül, ki az iskolát alaposan ismeri, az oktatás-ügyet gondjainak legfőbbjei közé számítja, 's mindent önszemeivel szeret látni; ki sem fáradalmat, sem áldozatokat nem sajnál, 's az adományozott engedéllyel az egyház és emberiség' javára élni akar is, tud is. Én közel lenni hiszem az időt, midőn tisztán egyházi iskoláink lesznek. 'S ámbár nem tudnám tisztára megmondani okát, mi kelté fel bennem e' reményt, de mit sem habozok kimondani, hogy hitem szerint idővel kath. egyetemünk is lesz. Várost majd csak találunk, mely Magyarország' Löwenje legyen. Mihelyt az egyház teljes szabadsággal fog saját iskoláiban tanítani: tudni fogja a' hitbuzgalmat föléleszteni, 's a' kath. közszellemet kifejtetni. 'S egyuttal tudni fog a' szenvedő emberiségnek irt nyújtani, a' kormányok' jó akaratú intézkedéseiknek a' vallás' visszaállított tekintélyével fogamatot szerezni. (Vége köv.)

Szabó Imre.

Adatok a' szentferencz-rendi szerzet' történetéhez honunkban.

(Folyt.)

Szent Ferencz fiait már éltében nem csak szent elmékedésekre, de munkára, 's különösen szónoklatra is szoktatta. Azért szerzetének első szerkezetében örömmel tapasztalta fiainak ez érdembeli szomját, és készségét, kik körülvevők őt, mint szent vágy hevitette keblü fiak környezni szokják szeretett atyjokat, és Romából esdeklése által nyerendő szabadságot kérték a' predikálásra: hogy így bárhol minden ellenmondás nélkül hirdethessék az evangeliumot. De a' szent, ki alázatossággal volt mindenkor a' felsőbbség iránt, mondá: „Azon legyünk, hogy a' nagyokat alázatossággal és tisztelettel, az alacsonyokat szóval és

példával nyerjük meg.⁴ Ezen engedvényt tehát a' megyés püspökökre bizta.

Mikép felelt meg a' rend alapítója' rendelvényeinek, századok felelnek helyettem. Minden iparkodását arra fordította, hogy az anyaszentegyháznak hasznos egyéneket képezzen; miért az országban divatozó nyelvekben kívánta oktatni nevéndékeit, nem csak, de a' missiók' föltételezte nyelvekbe is beavatta annyira, hogy sikerrel elküldhette rendeltetésök' helyére. Ujczaiában a' nemzetiség' dühös kitöréseit kiirtván, ügyes tapintattal forrasztotta össze sziveiket, 's így különféle nyelven ugyanazon egy célra törekvő és testvériszeretet' palástjával fölruházott egyéneket nevelt; azért nem csuda, 1692-dik évben Remethey Narcis atya szent földi biztosnak (Commissarius terrae sacrae); 1726-dik évben pedig Sebach Capistran atya a' szent siri kolostor' elnökének (Praesidens) neveztetik. *) A' hazai nyelvet sem hagyta parlagon, kitünőleg mivelte ezt, mely érdemben versenyt futott bármelyik más-sal; mit az egész rend' Romában lakó főkormánynoka (Minister Generalis) annyira méltatott: hogy ugyan Romában „ad aram coeli“ czimzett kolostorban tartandó közgyűlésre 1639-dik évben e' provinciát, mint magyart, magyar nyelven szerkezett körlevéllel hívná meg. ²⁾

De nem csak a' nyelvtanban, hanem a' Jézus' evangeliuma követelte tudományokban is tett előmenetelt a' rend; bizonyítja ezt a' nevéndékekről tett évi szigorú észrevételekkel ellátott előterjesztvények. Illy ismeretekkel gazdag egyének működtek a' lelkeszeti pályán mint missionariusok, majd mint helyettesek, még Orbán pápa e' néven V., mint főnebb megjelentem, rendeletének és a' kor, nem tudom, minő követelésének következtében, a' szorosb lelkeszeti térről leléptek, mint hivatásukkal ki nem egyeztethe-tőről, és a' kolostorok' falai közé szorítva, ha a' missiókat leszámítjuk, szónoklat és poenitencziatartás' szentségének kiszolgáltatása vala fő foglalatosságuk. A' kurucz idők' viharai után, az örök emlékü Szelepcsényi György esztergomi érsek és primás tapasztalván, hogy napról napra számos b' terítések történnek, sőt egész községek elhagyván Luther és Kálvin' vallását, törődött szívvél térnek vissza az üdvözítő anyaszentegyház' kebelébe, mint írja: „Quandoquidem ecclesia mea hungarica ad pristinum florem redire coepit ita: ut amplius quam triginta animarum millia in solis dominiis meis unioni catholicae accesserint . . . eo jam devotum ob conversionem negocium, ut ex ministris conversis juxta morem antiquum patriae, licentiatos curae animarum adhibeo³⁾; tapasztalván továbbá,

*) Archiv. Prov. Lad. 39. Fasc. 2. Nro 4. et 5.

²⁾ Ibidem Lad. 43. Fasc. 5. Nro 22.

³⁾ Instantia Illus. AEppi Szelepcsényi commendata Alexandro Abbati de Vechys agenti suo Romae 1667.

hogy a' világi papság' számát a' forradalmi mozgalmak annyira megkisebbitették, hogy a' visszanyert plebániákat lelkészekkel ellátni nem képes, Romában lakó ügyvivőjét folyamodólag fölszólítja, hogy közbetevése által a' magyarországi szerzeteseknek plebániáikra alkalmazását, a' folyamodásba érintett okoknál fogva, a' szent-széknél kieszközlené. A' szentszéktől illy körülmények közt csak kedvező választ lehetett várni.

Ezen, Szelepcsényi által nyert romai engedvény által képesítettünk a' lelkészeti hivatalra. A' missio-telepek plebániákká alakítottak, 's birtokunkban maradtak. E' téren kisebb, nagyobb körben működünk, 's működünk szakadatlanul mai napig. Birtunk hajdan jeles plebániákat, p. o. a' sexardit, mellyben egész 1761-ig hivataloskodtunk. Itt Jézus' kegyelme által sok üldözésekkel daczolva, sikerült az isteni mester' tanítását óhajtott lelki haszonnal hirdetni, és a' kezdett hirdetést apostoli kitartással folytatni. A' sexardi apátok' védő és fáradságunkat méltatni kívánó kegyei által pártoltatva, birtuk e' plebániát a' főnérintett évig, mellyben a' plebánia Barkóczy Ferencz esztergomi érsek alatt elvesztvén kiváltságát, 's az esztergomi főmegyébe kebelezetvén, elmozdítottunk. A' többi rövidség' okáért elhallgatom.

Idővel megszorodván ismét a' világi clerus, a' plebániákat elhagyni, és kolostorokba visszavonulni kénytelenítettünk, 's ma csak azon plebániák vannak birtokunkban, mellyek kolostorainkhoz csatolják. Ezeknek száma 10, népességök (egyedül a' katolikusokat értem,) 21,218 lélek. Ezekről majd részletesen.

Hogy pedig a' lelkészetben nyílt homlokkal, fáradhatlan küzdéssel, szorgalommal, a' megyés püspökök' teljes megelégedésére, és a' nép' nem kis hasznárára működünk, számos okiratok bizonyítják: mint Kőszegh városi tanács 1675-dik évben januárhó' 7-dik napján; gróf Leszlie Guilielmus váci püspök 1717. december' 7-dik napján Posonyban; Berkes András váci nagyrépost Bujákon 1708. majus' 7-dik napján; Fengerler József, győri püspök 1801; Sopronmegye ugyanazon évben 'stb. kelt okirataik. — 1831. évben, a' pusztító cholera' dühöngő napjaiban, nemkülönben 1849-dik évben, szóval, valahányszor az Ur' keze megnehezülvén fölöttünk, mirigy-, pestis-, 'stb. nyavalákkal, mint büntetése' lelki üdvünket eszközölő szereivel látogatta hazánkat, mikép működünk, a' városok' jegyzőkönyvileg kimondott elismerését mellőzve, ítéljen a' világ. A' császári 's királyi seregek' diadaltarató ezredeinek szolgálatára, mind a' mellett, hogy fensőbb rendeletek kitzúzte számon jóval is alább vagyunk, 's a' posonyi, pesti, székesfehérvári 'stb. kórházakban is foglalatoskodtunk, öt egyént adtunk, kik közül Steigauf Salesius atya Sándor ezredhez mint tábori pap, négy

pedig kórházakhoz alkalmaztatott. E' téren működik jelenleg 10 egyén. Mint helyettes-lelkészek, ha Oszuszkót*) hozzá adjuk, 10-en; magyar, német, tót és horvát szónoklattal elfoglalvák 78-an; nemzeti iskolákban katechetai hivatalt visel 17; raboknál 's így börtönökben lelki szolgálatot tesz 5; lelkészek' kiségitésére 70 egyén van szánya. Különféle megyékben mint segédlelkészek 18-an, mint udvari káplánok uri családoknál 14-en állandóul alkalmaztatvák; ha még ide sorozzuk a' provincia' főnökét, egy királyi képezdeigazgatót, hittani és bölesészettanárokat, ujonczok' mesterét, 6 kisebb tanodai tanárt, és három nevelőt, és ezen hivatalokat összehasonlítjuk az áldozárok' 218 egyénből álló számával, kitűnik, hogy gyakran ugyanazon-egy egyén több terhes hivatalt visel.

A' sz. ferencz-rendi szerzet már alapítása' első szakában, noha az önkényt elvállalt evangeliumi szegénység mellett könyvek' beszerzésére keveset fordíthatott, alapos ismeretű férfiakkal birt, kik a' kolostori erényekkel ügyesen öszhangzásba tudták hozni a' tudományt, a' nélkül, hogy az ajtatosság és imádság' lelkét eltörpítsék. A' napi renden lévő ajtatosság hátrahagyta időt kéziratok' készítésével vagy lemásolásával, vagy mesterségek' üzésével töltötték. Kolostorokba, mint a' tudományoknak és művészetnek szentelt helyekbe, küldött ifjakat az említett ismeretekbe beavatni, legtisztább örömük vala. Mind a' kettőnek látjuk mai napig fönmaradt jeles maradványait. A' birtokunkban lévő kéziratok, e' régiségek' réklyék, dicsoült elődeinknek elmeszüleményei. A' művészethez az isteni mester által annyiszor ajánlott felebaráti szeretet' jótékony kezei nyitottak anyagot.

Az isteni gondviselés csudálatosan támasztott minden időben jótévőket és kegyelőket e' rend' számára; mentől nagyobb megtámadásnak és üldözésnek volt kitéve, annál hathatósab pártfogásban részesült. Nem csekély azok' száma, kik haláluk után e' rendnek hagyományozták könyvtáraikat, mások egyes személyek' számára vásároltak könyvet, olvashatni neveiket az ajándokozott könyvek' tábláin. Így keletkeztek könyvtáraink. Még jelenleg, a' szeretet' rideg szakában is, van szerencsénk több jótévőt tisztelni.

Igy ellátva, a' világ' zajától elszigetelve, az erény- és tudománynak éltek a' magány' emberei. Kolostoraik a' miveltség, tökély és tudomány' tárházaivá lettek annyira: hogy többen bucsut vévén a' kecsgető méltóságtól, önkényt kolostori életet vállaltak, p. o. Oliverius syrmiumi püspök, IV. Orbán pápa' engedményével 1263. évben ferenczi lett, példáját több kanonokok követték. Mások ismét tudománnyal

*) Esztergom főmegye' nagy-szombati kerületében lévő ujonnan alapított plebánia, hol szerzetes-társunk lelkészkedik.

párosult erényeik miatt méltóságokra emeltettek. Itt csak Magyarországra vonatkozólag szövegek.

Henrik atya előbb stephano-politanusi püspöknek, később chimensisinek ^{*5)} nevezetett 1263. évben, kiről IV. Orbán pápa *Divinae sapientiae inscrutabilis altitudo* okiratában így ír: *Henricum de ordine Fratrum Minorum . . . virum providum, et discretum, vita et honestate decorum, literarum scientia praeditum, et consilii maturitate praeclarum, etc.* ^{*6)}

1264-dik évben Gualterus atya Romába idéztetik, ő szentsége udvari káplánjának nevezetetik, de csak hamar Timót zágrábi püspök helyetteseül küldetik. ^{*7)}

1265. IV-dik Béla király a' zágrábi püspökség' érdekében Pál atyát küldi IV. Kelemen pápához. A' bizonyítványi levél, melyet Béla tulajdon kezével irt in Castro Visegrád III. Idus Octobris 1265-ben, Romában az angyalvári levéltárban tartatik.

Midőn 1308. évben Robert Károly Rákos mezején királynak választatott és megkoronáztatott, a' vaticanumi kézirat' bizonyítása szerint, melyet a' hires Péterffy idéz, e' rend' akkori főnöke, Haymo atya, az ünnepélyre meghivatik, és az okiratot aláírja. *Præsentibus Reverendissimo in Christo Patre Domino Thoma Episcopo Vegliensi, ac Venerabilibus et Religiosis viris Fratribus Paulo Priore Praedicatorum, et Haymone Ministro Minorum Fratrum, etc.*

1316. évben Robert Károly' előterjesztésére, és ajánlatára, XXII. János pápa kalocsai és bácsi egyesült érsekségre László atyát méltatta, ki a' kalocsai érsekek' sorában második Lászlónak iratik. ^{*8)} 1330-ban Balázs-János atya a' nándor-fehérvári püspökségben megerősítették. ^{*9)} 1334-ben Vasvári Vitus atya, Meskó nyitrai püspök helyébe, ki veszprími püspökségbe által tétetik, nevezetetik: *Meskonem nitriensem Episcopum hoc anno ad cathedram veszprimensis translatus, Meskoni successisse Fratrem Vitum de Castro Ferro, seu Fratrem Vasvarium ordinis Minorum . . .* ^{*10)}

1338. Térítések' virágzó szaka. A' tatárok' császárja fényes küldöttséggel tisztelte meg az Avenióban lakó XII. Benedek pápát, ki őtet, mint Krisztusban ujonnan született nép' képviselőjét, atyailag 's nagymegkülönböztetéssel fogadta. Ezen megtiszteltetést viszonzandó, a' ferencziek közül négyet nevez küldöttségül Tatárországba, kiket Bzovius alaptalanul nevez do-

monkosoknak, mert a' Waddingus hűn közölte bizonyítványban, nem *Praedicatorum*, hanem *Minorum* nevezet fordul elő. Kiviláglik ez tovább a' küldöttségnek általadott ajánló levélből, melyet ő szentsége az udvar' hajlamit bíró Illés atyának ír: *Dilecto Filio Eliae Hungaro ordinis Fratrum Minorum! Fideiignororum placito relatu percepimus, quod tu familiaribus spectabilis viri Tynibech primogeniti Magnifici Principis Usbech Imperatoris Tartarorum, et magni Filii Chyscam insistens obsequiis, eidem Primogenito quantum potes commode viam salutis ostendis, et ipsum ad favores Christianis, in partibus illis commorantibus impendendos, et alia pia opera exercenda diligentibus studiis, et sollicitis curis intendis . . . exhortamur et sollicitamus attente, quatenus Dilectos filios: Nicolaum Boneti SS. Theol. Professorem, Nicolaum de Molano, Joannem de Florentia, et Gregorium de Hungaria Tui ordinis, Nuncios nostros, quos ad illas partes mittimus, favorabiliter commendatos, et eos dicto Principi cordialiter recommendans etc. Datum Avenione II. kalend. octobris Anno IV.* 1340. évben itt említett Illés atya, két katolikus tatár nemessel, a' császártól Romába küldetik katolikus ügyben. ^{*11)}

1344. Nagy Lajos András' testvérének szicíliai ügyét előmozdítandó, IV. Kelemen pápához küldöttséget nevez, és szónoknak udvari káplánját Dienes atyát rendeli, ki bevégezvén küldöttségét, a' királynak kézbesítendő illy levéllel tért vissza: *Charissimo in Christo Filio, Regi Hungariae Illustri. Celsitudinem Vestram Regiam volumus non latere, quod dilectus Filius Dionysius de ordine Fratrum Minorum capellanus Tuus, una cum aliis tuis, et charissimae in Christo Filiae nostrae Elisabethae Reginae Hungariae, Illustris Genitricis Tuae Ambasciatoribus et Nunciis, super negotio Charissimi in Christo Filii Andreae, Regis Siciliae, Illustris Germani Tui, ad sedem Apostolicam, et Nostram praesentiam destinatus, prudenter et fideliter laboravit. Cum autem eodem feliciter, prout per Nos fieri potuit, expedito negotio, sicut per alias literas nostras eisdem Ambasciatoribus assignatas sublimitati Tuae plenius scribimus, Idem Dionysius ad Tuam praesentiam de Beneplacito Nostro redeat, Nos ipsum (qui quaecunque circa dictum negotium acta sunt, viva voce plenius enucleare poterit,) Tuae Benevolentiae propensius commendamus. Datum ad villam novam. Avenion. V. Kalend. martii Anno II.* ^{*12)} Ezen Dienes atya később kalocsai érsekségre méltattatott. (Vége köv.)

^{*5)} Hajdan a' sóvári püspökség alá tartozott.

^{*6)} Wadd. ad annum 1263. Nro 17.

^{*7)} Bullarium Francisc. pag. 526.

^{*8)} Wadd. ad annum 1316. Nro 34. Szent-Iványi de Archi-Eppis Colocensibus pag. 79.

^{*9)} Szent-Iványi de Eppis Nándor Albensibus pag. 9.

^{*10)} P. Nicolaus Schmidt e Soc. Jesu im Compend. AEpporum Strigoniens. fol. 184.

^{*11)} Wadd. ad annum 1340.

^{*12)} Wadd. ad annum 1344.